
JIŘÍ Z PODĚBRAD A JEDNOTA BRATRSKÁ

Karolina Petrasová

*„...potom povstane král z Kunštátuov
a bude se jemu šťastně díti, ale nedlouho,
a za jeho kralovanie povstane lid bez meče a ten prospěje...“*

1. Úvod

V roce 1458 se v Českém království objevují dva dosud nevídané fenomény. Na český trůn se posadí muž, nepocházející z panovnického a dokonce ani knížecího rodu, a zároveň se formuje náboženské společenství, které se za několik let zcela odtrhne od obou tolerovaných konfesí, a co víc, chce být také tolerováno a uznáváno. Ačkoliv učení jednoty bratrské je téměř identické s valdenskými, kteří se musí skrývat, a ve své době nepochybně kacířské, dožadují se její příslušníci veřejného slyšení, uznání a zřejmě i přijetí svých zásad lidem celého království.

Obě tyto události poukazují na velmi specifickou situaci, která nastala v izolovaném Českém království v druhé polovině 15. století, na vysoké sebevědomí i postavení šlechty a narušení starých pořádků. Husitství nenaplnilo náboženské očekávání, nedospělo ke svému původnímu cíli, jímž měla být reforma církve, po likvidaci Tábora zůstává kalich jedinou skutečně viditelnou odlišností kališníků od katolíků. V zemi se však tvoří skupinky těch, kteří touží po něčem jiném a nehodlají se s daným stavem smířit. Požadují opravdovou nápravu lidu i zkažených kněží, kteří svým ovečkám nemohou poskytnout záruku budoucího spasení. Mezi těmito lidmi je třeba hledat pozdější příslušníky jednoty bratrské. Ani jim nechybí sebevědomí, jsou si jisti svou pravdou a jsou ochotni pro ni trpět, vždyť právě utrpení a mučednictví, které potkalo i prvotní církev, na níž chce jednota navázat, je důkazem toho, že se vydali tou správnou, úzkou cestou.

Na druhé straně stojí Jiří z Poděbrad, člověk nesmírně cílevědomý, který se díky vlastním schopnostem a příhodným okolnostem vypracoval tak vysoko. Dost možná nemanželský syn¹ z přední šlechtické rodiny, vyrůstající bez rodičů v chaosu husitských válek v člověka pragmatického a na soudobé poměry nábožensky vlažného. Stává se postupně nejbohatším i nejmocnějším mužem v zemi,

a nakonec se dává korunovat českým králem. Každá z těchto stran, jednota i král Jiří, sledují zcela protichůdné a neslučitelné zájmy. Jiří hledá politický úspěch, tedy pohledem jednoty světskou slávu, a to je v naprostém protikladu s hledáním Božího království a návratem k prvotnímu nezkaženému křesťanství, což jako svůj cíl chápali příslušníci jednoty bratrské. Nebyla platforma, na které by se tyto dvě strany mohly sejít. Jiřík nemohl a nechtěl vidět jednotu jinak než jako „pikartské kacírství“, které mu překáží na cestě k jeho koruně, úspěchu v celoevropské politice a možná i koruně římské. Příslušníci jednoty bratrské zase nechtěli chápat politická úskalí královského úřadu, vždyť politika byla pro ně tím největším zlem, na kterém nechtěli mít žádný podíl. Jiří z Poděbrad nebyl nepřitelem jednoty bratrské, ba ani ona ho tak nevnímala, její příslušníci se o králi i jeho synech vyjadřovali vždy s úctou a zjevným obdivem². Narazily zde na sebe dva světy, náboženský a politický, dva pohledy na svět, které se nemohly shodnout.

Ani jedna strana nezvítězila v tomto pomyslném zápase. Král Jiří sice zemřel, aniž by ztratil svou korunu, ale bez možnosti ji předat svým synům, jednota je nucena na konci století ustoupit ze svého radikalismu, jen tak se stává tolerovanou a získává politický vliv. Původní ideál chudoby a odporu k úřadům si udrží jen menšina, která se stává opovrženou a poté mizí ze scény úplně.

2. Vznik jednoty bratrské

Jednota bratrská se zformovala podobně jako řada jiných „jednot“, jež byly tvořeny volnými skupinkami věřících a vznikaly kolem charismatických osobností jako následek rozčarování z toho, že husitství nedospělo ke svému cíli, kterým měla být náprava náboženského života. Tyto spíše malé skupiny se sice liturgicky i dogmaticky lišily od oficiálního kališnického proudu, ale nebyly příliš organizované. Stejným způsobem vzniká i jednota bratrská³ a onou charismatickou osobností není nikdo jiný než neoficiální kališnický arcibiskup mistr Jan Rokycana.⁴ Ten se v letech 1453–1454, tedy v době pražského pobytu Ladislava Pohrobka, značně radikalizoval a pod jeho týnskou kazatelnou se shromažďovali četní posluchači. Tento ohnivý kazatel hovořil – zcela v Husově a Jakoubkově tradici – o tom, že zákon Boží je nadřazený nad všechny ostatní zákony, které stanovila a vydala světská i církevní moc. Je podle Rokycany obsažen v Bibli a také ve spisech církevních otců („*dřevních svatých*“), podle nich totiž poznáváme, jak žila prvotní církev, kterou mistr považoval za autentičtější než církev pozdější, natož pak současnou. Současná církev mu nemůže být vzorem ani učitelkou a její úpadek je zaviněn především úpadkem kněžstva (vždyť „*řídka se nahodí kněz bez hříchu smrtedlného*“). Špatné kněžstvo bylo

častým námětem Rokycanových kázání, stejně jako těmito kněžími svedený a zkažený lid.

Tato kázání připomínají bratři později svému mistrovi v listech, kde vysvětlují, proč si zvolili vlastní kněžský řád. V té době však Rokycanův radikalismus už dávno pominul. Jeho názory ovšem nebyly tak radikální, jak je bratři později interpretovali. Rokycana se vždy vyhýbal výstřednostem a dával si pozor, aby se nepřiklonil k žádné krajnosti, volil vždy zlatou střední cestu podle svého hesla „*Dajž nám milý Bože v prostředek uhoditi*“. V tomto postoji však není třeba vidět jen pragmatismus arcibiskupa v zemi dvojího lidu, ale i snahu o ideální uměřenost, vždyť krajnost je ve středověkém chápání vždy vychýlení z rovnováhy, v níž všechny věci nalézají svou míru a mez.

Jádro pozdější jednoty bratrské tedy vzniká jako malý kroužek řemeslníků a zřejmě i studentů zaujatých Rokycanovými kázáními, mezi nimiž brzy vyniká osobnost mistrova synovce Řehoře⁵ (asi syn Rokycanovy sestry, manželky chudého zemana), kterého lze také považovat za skutečného zakladatele jednoty.

Poučení Rokycanovými kázáními hledali bratři dobrého kněze a zbožný lid (vždyť podle mistrových slov je skutečný křesťan vzácný jako jelen se zlatými parohy na Karlově mostě), navazují kontakty s knězem Jakubem v Divišově, Janem Opočnem, Martinem Lupáčem⁶ i se skupinou vilémovských. „*S nimi radíce se o své spasení i na kázáních poslouchali jsme jich, avšak mistra Rokycány nade všechny jiné, neb nám se vidělo, že nejrozumněji vypravuje o viere pána Krista i o životě křesťanském*“.⁷

Sám Rokycana odkazuje bratry v jejich hledání na Petra Chelčického. Ti studují jeho spisy a někteří odcházejí do Chelčic. Dílo Petra Chelčického má na formující se jednotu zásadní vliv, odtud pochází její pacifismus, odpírání účasti na veřejném životě a mnoho dalšího.⁸ Rokycanovi posluchači se od svého mistra oddělují nejprve místem, když odcházejí do Kunvaldu, později se s ním rozcházejí i názorově. I přes mnohá zklamání pro ně ale mistr Rokycana zůstane duchovní autoritou až do konce svého života.

Do Kunvaldu, zapadlé podhorské vesničky na litickém panství Jiřího z Poděbrad, odchází bratři podle pozdější písemné tradice buď na začátku Jiříkovy vlády, nebo těsně předtím, tedy v roce 1457 nebo 1458. Později bylo Rokycanovi vytýkáno, že se takto elegantním způsobem svých nepohodlných posluchačů zbavil. Tehdy ale ještě nedošlo k žádné nepříznivé změně v jejich vzájemných vztazích, což je jasné např. z toho, že bratři Rokycanovi zasílají spisy Petra Chelčického ke schválení. Je pravděpodobné, že bratři sami toužili opustit Prahu a založit si vlastní společenství, vzdálené světským nepravostem, kde by mohli realizovat své představy o ideální církvi.

Svolení vrchnosti – nového či budoucího krále – pravděpodobně zprostředkoval Rokycana. Místo si bratři zvolili nejen pro jeho odlehlost, ale i pro blízkost kněze, kterému mohli konečně důvěřovat, žamberského faráře Michala⁹. Po mnohých zklamáních byl Michal knězem, který odpovídal jejich vysokým morálním požadavkům. Druhý kněz – Martin z Krčína, se k jednotě pravděpodobně přidal až po jejím usazení v Kunvaldě. Tehdy se dalším střediskem jednoty stává Krčín. V Kunvaldě pobývali bratři až do svého prvního pronásledování a mohli se zde relativně svobodně projevovat, z četných žalob je ale zřejmé, že na sebe od začátku upoutávali pozornost. Zvláště kněží z okolí na ně pochopitelně hleděli značně nevraživě.¹⁰

3. První pronásledování (1460–1463)

Je jisté, že bezprostředním iniciátorem prvního pronásledování jednoty byl Jiří z Poděbrad a příčinou jeho tajná korunovační přísaha, ve které slíbil, že v království nebude trpět kacíře.¹¹ Když byl král upomínán od kurie, aby obnovil církevní jednotu a chtěl nějakým způsobem demonstrovat snahu o plnění své korunovační přísahy, obrátil se ke zmíněným drobným sektám, především k jednotě bratrské, která se na jeho litickém panství vyvíjela v samostatnou církev, navíc i početně rostla a rozšiřovala se i na jiná místa v Čechách a na Moravě.

Na její perzekuci měly vliv i četné žaloby, jež k ní obracely pozornost. Už na začátku šedesátých let jsou známé žaloby nejbližšího souseda kunvaldských bratří kněze Martina Kosteleckého. Jako hlavní svědek byl prý podle bratří použit jakýsi místní blázen. Nejčastější argument žalob spočíval v tom, že bratři byli nazýváni pikarty nebo valdenskými. Slovo pikart se používalo ve dvou významech. V širším významu znamenalo hanlivé označení poukazující na to, že dotyčný je kacír (nejčastěji bylo spojováno s nedostatečným uctíváním oltářních svátostí), v užším významu odkazovalo na konkrétní sektu pikartů, neboli adamitů, kteří se „proslavili“ sexuální nezřízeností a neuznáváním Krista za syna Božího.¹² Je jasné, že spojování jednoty bratrské s pikarty v obou významech bylo značně nebezpečné a bratři se těmto nařčením bránili.

Co se týká v německých a rakouských oblastech dosti rozšířené sekty valdenských, jejíž učení bylo jednotě velmi blízké, docházelo mezi bratry a valdenskými k četným kontaktům a někteří valdenští k jednotě dokonce přestoupili. To, že se to nedělo v masovějším měřítku, je asi možné přičíst národnostnímu hledisku, resp. jazykové bariéře.

Na jednotu se také u světských i duchovních orgánů množily stížnosti, že se tito sektáři nechtějí účastnit veřejného života, odmítají přijímat rychtářství a bojovat ve válce. V době demografického poklesu, a tudíž velké poptávky po pracovní síle, způsobovalo vrchnostem problém také stěhování a sbíhání sedlá-

ků za oblíbenými knězi. Navíc pověsti o rychlém šíření jednoty byly sice nadnesené, ale ne zcela nepravdivé a mohly králi způsobit další problémy u kurie.

Více než pomluvy různého druhu zapůsobily na krále zprávy o kontaktech jednoty s bývalými tábority.¹³ Vědělo se, že někteří táborští byli mezi bratry přijati a prosakovaly zprávy i o dalších stycích, z Kunvaldu nebylo daleko do Litic, kde byli ještě někteří táborští kněží vězněni. Na začátku 60. let utekl z Poděbrad Kakamerda a připojil se k jednotě. Tyto kontakty dokonce později autor mnoha bratrských spisů Lukáš vidí jako hlavní důvod pronásledování.

Patrně již roku 1460 král zakročil proti jednotě, a to nejprve na svém litickém zboží zákazem bratrských bohoslužeb. Bratři se ale dále tajně scházeli s knězem Michalem na sousedním rychnovském panství díky přízni Jana Rychnovského z Rychnova. Perzekuce pokračovala všude tam, kde měla jednota své stoupence, hlavní role v královských městech připadla podkomořímu Vaňku Valečovskému z Kněžmosta. Proti bratřím bylo navíc zakročeno jako proti těm, od kterých hrozí ozbrojené povstání, a tedy lidem, kteří jsou nebezpeční pro celé království (což bylo samozřejmě v naprostém rozporu s bratrským pacifismem).

Vznikající jednota měla také své příznivce a členy v Praze, a to i mezi univerzitními studenty, tam se konala bratrská shromáždění, kterých se často účastnil Řehoř. Právě v Praze se proti bratřím zakročilo nejpřísněji, a to přímo z rozkazu krále. V první polovině března 1461 se konalo kdesi na Novém Městě bratrské shromáždění, na kterém byl přítomen i Řehoř a někteří univerzitní studenti.¹⁴ Shromáždění bratři byli včas varováni, někteří odešli, ostatní však, jak interpretují pozdější bratrské prameny, toužili po mučednické koruně a tak s odpovědí: „*Skřípec bud' nám na snídani a hranice k obědu*“ zůstali, navzdory přemlouvání Řehoře, který nakonec zůstal s nimi. Tito „hrdinové víry“ byli zajati od novoměstského purkmistra a odvedeni do vězení na radnici. Začaly výslechy a mučení, při kterých si někteří vedli více statečně, někteří méně (poté co posnídali, na oběd už neměli chuť). Jelikož lze předpokládat, že bratři svou víru nezapírali, musely se otázky týkat údajného, jimi chystaného, povstání a k tomu se z pochopitelných důvodů sotva mohli přiznat. Zdá se, že na nich byla vynucena pouze jména některých spolubratřím.

Dne 15. března téhož roku byli také, asi díky udání někoho z mučených bratřím, zatčeni tři studenti univerzity¹⁵: Augustin Halar z Chrudimi, Petr z Ledče a Jiří ze Sušice.¹⁶

Pro ty z vězněných bratřím, kteří byli ochotni odvolat, trvalo vězení tři měsíce, pro ty, kdo neodvolali, i celé roky. Student Matěj Dolanský se dostal na svobodu až po deseti letech, strávil tedy ve vězení obě pronásledování za krále Jiřího a jeho věznění skončilo až díky amnestii Vladislava Jagelonského při jeho nástupu na trůn. O podmínkách vězení vypravovali bratři z Klatov, kteří

vězně navštívili, takto: „...na čtvrt leta seděli, každý den čekající upálení a každou noc utrpení. Nebo rychtář častokrát přicházel s katem a s provazy, aby je vázali a na popravu vedli. A oni v těch ve všech věcech mocně a nepohnutě stáli, chtíc raději zemřít. A my potom z Klatov přišli sme k nim po mučení po několika nedělích, ano ještě žádný u nich nebyl. Neb kdožkoli k nim přišel, každého vsadili. A my se tam těžce vplatili a tu sme spolu nemohli mluvit pro pláč a pro velký zármutek, ano se bříč třese, boje se rychtáře a ponoukal nás pryč jít.“¹⁷

Po čtvrtletém věznění se konalo veřejné odvolání v Týnském chrámu. Toho měli být ušetřeni studenti díky přimluvě rektora, pod jehož jurisdikci patřili, nakonec se však do Týna dostavili i oni. Odvolací formule byla dvojí, první o něco přísnější pro studenty a druhá pro ostatní bratry. Obě verze byly však velmi mírné a formulované tak, aby se k nim bratři s relativně klidným svědomím mohli přiznat. Že to bylo zásluhou mistra Rokycany, jistě není nutno dodávat. V odvolání, které se netýká studentů, se bratři přiznávají, že přijímali „*tělo pána Ježíše z země a v topenkách a krev svatou z nádoby obecného, a to po domích, v jizbách v noci se scházejíce, majíce svoboden kostel a mohouce míti oplatky*“¹⁸ a také, že se neklaněli svátosti nesené v monstranci. Naopak důrazně popírají, že by „*rot hledali a sbírali k roztržení tohoto království*“. Je potřeba zdůraznit, že otázka přijímání nebyla pro bratry v této době příliš důležitá, mnohem větší důraz kladli na otázky praktického křesťanského života. To, že se těmito otázkami často zabývají bratrské apologie, je důsledek toho, že na svůj postoj k přijímání byli často dotazováni, aby mohli být usvědčeni z pikartství. Sami bratři v této otázce, jak jim dříve poradil Martin Lupáč¹⁹, vyznávali prostou víru a odmítali spekulovat o tom, co není v Bibli a je jen lidským výmyslem. Proto pro ně toto odvolání nebylo těžké.

Odvolání studentů bylo celkově učenější a konkrétnější, studenti se sotva mohli vymlouvat na prostou víru, a tak museli své vyznání o oltářní svátosti formulovat dosti podrobně, dále museli vyznat svou víru v sedmero svátostí církve, přiznat se k potřebě přimluv svatých a Panny Marie, existenci očiště a závaznosti spisů církevních otců. Přes výhrady, které k těmto článkům víry (hájeným Rokycanou) jako příslušníci jednoty bratrské jistě měli, se jim toto nepřijemné veřejné vyznání vyplatilo, protože poté co tak učinili, byli znovu přijati na univerzitu.

Že mistr Rokycana k pronásledování nepřispíval a snažil se ho naopak zmírnit, je patrné již z toho, jak bylo nakládáno s jeho chráněncem Řehořem.²⁰ Jeho věznění bylo lehké a téměř dobrovolné, neboť musel slíbit, že neuteče, nebyl mučen a nakonec mohl bez odvolání odejít. Krátce po té byl znovu zajat v Teplicích, ale když slíbil, že se dobrovolně dostaví před Rokycanu, byl znovu

propuštěn. Kdo nad tímto vůdcem nebezpečných kacířů držel ochranou ruku, je nade vši pochybnost.

Obdobně se vedlo oběma bratrským kněžím Michalovi a Martinovi. Michal se také po nějakou dobu (pravděpodobně v roce 1461) nacházel v novoměstském vězení, byl vyslýchán ve věcech své víry a po nějaké době bez překážek odešel. V tomto vězení pobýval, zřejmě později než Řehoř, i Martin z Krčína.²¹ Krátce po jeho zatčení došlo k výslechu, který vedl Jan Rokycana za pomoci dvou mistrů: Václava Vrbenského a Jíry ze Žatce a dvou kněží. Výslech se zachoval v Martinově verzi, kterou sepsal asi krátce po propuštění a poskytuje cenné svědectví o tom, nakolik se Rokycana snažil bratřím vyjít vstříc.²²

Rokycana především prohlásil, že nechtěl s Martinem hovořit a že tak učinil až na rozkaz krále, jinak řečeno, nejraději by se celé této mrzuté záležitosti vyhnul a to ze dvou důvodů. Jednak proto, že se prý s bratry špatně hovoří, protože jejich řeč je jako na obrtlíku, jednou tak, podruhé onak (těžko se k něčemu dobrat) a hlavně proto, že úřady snadno pro nic člověka obviní a na smrt pošlou a on by byl nerad někomu příčinou smrti.²³ Svědky si prý mistr povolal, aby bratři netvrdili, že jinak se k nim má v soukromí a jinak na veřejnosti (ti mu skutečně v několika listech vyčítali, že v soukromí jim dává za pravdu, ale kvůli své kariéře se k tomu na veřejnosti nechce přiznat, aby netrpěl stejnou pohanu jako oni). Výslech se zpočátku točí kolem tradičních témat – oltářních svátostí a zlých kněží. Martin Rokycanovi vyčítá, že kolem sebe shromažďuje nehodné kněze, měl by si oddělit jen ty, kteří by nehleděli na světské věci a jejich srdce by bylo věrné Bohu slovem i skutkem. Na to Rokycana odpovídá: „*Kdež sou takoví, rád bych jim byl, a byť je bylo za peníze kupovati, draze bych je chtěl vykupovati.*“²⁴

Dalším a klíčovým předmětem výslechu byla otázka proč se Martin a jeho spolubratřibratři oddělili od strany podobojí. To ale Martin popírá, má totiž stejnou víru jako dřív, jen už nemohl sloužit lidem, kteří se nechtějí polepšit, a tak se kvůli svému svědomí přidal k těm, kteří se chtějí líbit Bohu. Martin také vyčítá Rokycanovi, že se spřáhli se světem, zatímco bratři se musí skrývat, strana podobojí má k obraně světskou moc. Světská moc je „...*ku pomstě zlých a k chvále dobrých...a kdybyšte se s námi srovnali i vy byste měli pomoc*“²⁵ odvětlí Rokycana, ale to by už podle Martina nebyla úzká cesta Kristova a kříž jeho byl by vyprázdněn. Z jeho slov zaznívá touha po výlučnosti a mučednictví, zdá se, že Martinovy názory byly nejradikálnější vůbec a samotné jednotě se brzy stanou přítěží.

Výslech nedošel k žádnému závěru a Rokycana o to zjevně neusiloval. Martin však stále nevěděl, na čem je, žádná konkrétní žaloba na něho nebyla podána, proto žádal o soukromý rozhovor s mistrem. Poté, co na něj po týdny marně

čekal, obrátil se na Rokycanu emotivním listem, ve kterém se nazývá vězněm a sluhou pána Ježíše Krista.²⁶ Dlouhé věznění, jak se zdá, nahlodalo bojovného Martina z Krčína i bez mučení. Stěžuje si, že trpí jako nějaký zločinec a to jen proto, že chce pravdivě sloužit Bohu. Myslel si totiž, že se mistr bude radovat jako věrný rozsévač, že roste dílo, které způsobil svým posluhováním Božím slovem a on ho naopak všemožně haní. Vždyť mají přece stejnou víru, stejného Boha a stejný zákon, tak proč musí být od nich trápeni? Pokud proti němu něco mají, ať ho obžalují, v ničem zlém nechce setrávat, pokud na něm najdou nepravost hodnou vězení, rád přijme spravedlivý trest a pokud nic nemají, ať už ho více netrápí, aby ho už chudí spolubratři nemuseli živit. Martin se v tomto listu také snaží přijatelně vysvětlit pojetí oltářních svátostí, čemuž se při výslechu snažil vyhnout odkazem na prostou víru. Věří, že pokud lidé přistupují k přijímání s vírou, přijímají pravé tělo a krev Páně, navíc on sám nepotupuje nikoho, kdo se klaní svátosti, pokud to myslí upřímně.

Tyto umírněné formulace stačily Rokycanovi k tomu, aby mohl být Martin z Krčína propuštěn. Jisté je to, že Martin se po svém propuštění z vězení už mezi bratry nevrátil, ačkoliv není jasné, proč se tak stalo. Jeho jméno z bratrských pramenů mizí, ač nadále žil a psal.

Zajímavé světlo na osobu Martina z Krčína vrhá spis „Poselství Čechům i celému křesťanskému světu, zvláště však Orebským čili Hradeckým“, přisuzovaný některými badateli právě Martinovi a napsaný nejspíš na začátku roku 1470.²⁷

Autor popisuje hrůzy války s Matyášem Korvínem a vyslovuje obavy o osud království. Volá k pokání lid všech stavů, od chudáka až po krále. Všichni mají svléci svá měkká roucha a obléci roucha žíněná, hlavu si posypat popelem a v prachu země kvílet nad svými nepravostmi. Obecný lid ať přestane s tanci, kostkami a krčmami, páni a zemané ať odloží svou pýchu i ozdoby a zbytečnosti rozdají chudým. Měšťané mají odstoupit od lakomství, cizoložství a falše, kramáři ať jsou poctiví na vahách v koupí i v prodeji. I sám král ať opustí lakomství, šíří dobrotu a spravedlnost, těm, kdo jsou v právu, ať pomáhá v přích, zastává se vdov a sirotek, chudým dává almužny, potlačuje nepravost a hříchy lidu a obklopuje se dobrými úředníky.

Nejvíce se však autorova kritika obrací proti šlechtě, a to především pro nesvornost a neposlušnost krále. „...*buďte tak jako předci vaši před králem a kniežaty v stkvúcém odění, udatní, ne jako baby ležiec na pelešéch tvrzi svých leckohos za se najma na vojnu vystrojí a druzí svého sedláka miesto sebe... Ale kniežatóm viny dáti nenie, neb vy, zbabili, nechte jim pomoci ani králi.*“²⁸ Krále pokládá, zcela v bratrském duchu, za oběť svedenou husitskými a katolickými

kněžími. Děkuje Pánu Bohu, že má krále počestného a knížata výtečná, udatná a statečná, jaké neviděl nikde jinde v okolních zemích.

Vůbec největším zlem království jsou pak podle autora mniši a Němci. „*Ale i král i knížata i zemané nerozumějí tomu, proč różnici v Čechách vždy často mievají. Protože hady a ščíry v nadřech svých chovají, Němce, mnichy, jakž od Korutanského Jindřicha až do tohoto času różnici činie. A dobřet radila Libuše a onen kněz řekl: ven z Čech, zlá německá duše*“²⁹.

Rozsáhlé poselství všem Čechům je plné rozporů, ironických výlevů a překvapivých výroků a jistě by stálo za samostatnou studii. I z těchto krátkých ukázek je zřejmé, že pokud byl oním autorem Martin z Krčína, je spisek důkazem o tom, jak značně vybočoval z bratrského pojetí ideálního křesťana, jehož ovocem je pokoj, trpělivost, laskavost, dobrota, tichost a sebeovládání.

Martin prošel nepříjemnou zkouškou, vězněním, o kterém není jasné, jak bylo dlouhé a kruté. Navíc svou povahou a temperamentem představoval skutečný protipól téměř dokonalého Řehoře. Není proto překvapivé, že i když Martin náležel k zakladatelům jednoty bratrské, byl pominut při zřízení jejího kněžstva a pozdější bratrské prameny už o jeho jménu mlčí úplně. Byl to přirozený proces formování jednoty, v které již v roce 1467 nebylo pro svérázného Krčína místo. Nebyl z tichých a pokorných země, neuměl milovat své nepřátele a jeho srdce tak nebylo, alespoň podle bratrských měřítek, čisté.

4. Zvolení vlastního kněžského řádu

Ačkoliv se tradičně vžilo označení první a druhé pronásledování vztahující se k létům 1460–1463 a 1468–1471, perzekuce jednoty byla od počátku šedesátých let až do smrti krále Jiřího kontinuální. V období mezi oběma pronásledováními zůstaly zákazy vydané proti bratřím v roce 1461 v platnosti. Bratři nadále nesměli konat svá shromáždění, nesměli se nijak vydělovat od kališníků a museli se podrobit službě kněží podobojí. Skutečná intenzita perzekuce však polevila, zvláště když Rokycana neprojevoval v této otázce žádnou horlivost, navíc také pominul hlavní důvod pronásledování, naděje dohody krále s papežskou kurií se dávno rozplynula, když papež Pius II. prohlásil kompaktáta za zrušená. Situace bratří se lišila na každém panství, záleželo na vrchnosti, nakolik se proti nim hodlala aktivně angažovat.

Zatímco v případě prvního pronásledování byl hlavní impuls vnější, tajná korunovační přísaha Jiřího z Poděbrad, v případě pronásledování druhého to byl důvod vnitřní. jednota bratrská si zvolila vlastní kněžský řád, a tím se nadobro oddělila od kališnické církve. Tento krok byl vyústěním mnohaletých diskusí uvnitř rostoucí jednoty, která kritizovala stávající kněžstvo, navíc ne-

chtěla podstupovat krkolonné a pokrytecké praktiky kališníků, kteří byli nuceni vydávat se do ciziny za biskupy, ochotnými za peníze vysvětit jejich kněze. Kališníci tak nakonec praktikovali to, co původně samo husitství kritizovalo.

Ovšem jednota církve byla jedním z pilířů, na kterém stál středověký názor na svět, a proto bratři tento krok zvažovali téměř deset let. Když dospěli k závěru, že „nelze se dověřití spasení života věčného spolu s zborem Římské církve, kteréž to hlava jest papež“, nějakou dobu uvažovali o spojení s některou z východních církví, která nestojí pod autoritou papeže. Jeden z bratří, Tůma z Přelouče, byl dokonce vyslán, aby sám zjistil „*zuostávaj-li ještě lidé v kterých zemích, ješto by v pravdě víru P. Krista měli a skutky křesťanské a kněžie zřízené, jakož příslušie na úředníky církve svaté, abychom k nim přistúpili a skrze ně kněžie měli*“.³⁰ Tůma navštívil Uhry a seznámil se s katary v jihoslovanských zemích. Další bratři dokonce uvažovali o tom, že se vypraví „do zemí indic-kých“, aby vyhledali bájnou říši kněze Jana. Doslechli se však v Praze od dvou mužů, že ačkoliv tam může být mnoho dobrých křesťanů, není ještě důvod proč tam „*pro puovod jíti*“. V Praze se také seznámili s Čechy, kteří pobýli v pravoslavných zemích a vyptávali se jich na poměry mezi Srby, Rusy, Armény a Moldavany. Je patrné, že ani tyto zprávy je příliš neuspokojily. „*Ale však sme od nich nemohli míti puovodu...neb také podlé puovodu svého jsú kněžie zkaže-ní ti valaští. Též i Rusové světili by ledakohos, když by jim jedno dal*“³¹.

Bratři též vážně uvažovali o spojení s valdanskými. Věřili totiž, že když Konstantinovou donací byl „jed vlit v církev svatou“ a „...učinili sebe Konstantin Sylvestra a Sylvestr Konstantina, v pýše pohanské povýšen jsa od něho, v slávě světa postaven, bohatstvím nadán, aby spolu panovali na zemi mnohému lidu i království světa. A tak zdálo se jim, že muož dvíma pánoma sloužiti, i mamoně světa i Bohu, jakož i nynějším zdá se, že mohou míti Duchu božieho i ducha tohoto světa“³², stalo se tak proti vůli Petra Valdanského. Tento Silvestrův současník a pomocník spojení církve se světskou mocí odmítl, a proto tradice a požehnání prvotní církve pokračovalo skrze valdanské. Ačkoliv myšlenka, že Petr Valdes byl současníkem papeže Silvestra, zní naším uším neuvěřitelně, byl to názor ve středověku poměrně rozšířený. Nakonec se však jednota přece jenom rozhodla pro krok radikální, krok, kterého se neodvážili její učitelé Petr Chelčický, ani Rokycana.³³

První kněží jednoty bratrské byli vybráni volbou na podzim roku 1467. Boží vůle se bratři chtěli dobrat losem podle příkladu apoštolů, když volili dvanáctého namísto Jidáše. Vybraní příslušníci jednoty se podle tradice shromáždili ve vsi Lhotka u Rychnova³⁴ v domě sedláka Duchka, a to tajně kvůli trvajícimu zákazu bratrských bohoslužeb. Jednotlivé sbory vyslaly dohromady kolem šedesáti účastníků. Bylo vybráno devět bratří bezúhonné pověsti a z nich měli být

zvolení tři kněží a jeden z nich nejvýše postavený. K losování bratři připravili dvanáct lístků, z nichž tři se slovem *jest*, takže se mohlo stát, že všech devět kandidátů by dostalo prázdný lístek. Pak by byla volba prozatím odložena. Když byly losy rozdány, byli zvoleni bratři: Matěj z Kunvaldu, Eliáš z Chřenovic a Tůma z Přelouče. První jmenovaný a nejmladší z nich, Matěj, muž v té době asi třicetiletý, který vynikal dobrou pověstí, byl vybrán jako ten, kdo má mít mezi nimi „první místo“. Zvolen byl skrze Řehořovo vidění, které navíc potvrdil los.

Jan Rokycana již dříve předpovídal tento vývoj a bratry před tímto krokem důrazně varoval, aby na sebe neuvedli nové pronásledování. Ti v květnu dalšího roku vyslali jednoho z nich s dopisem i ústním poselstvím za Rokycanou, aby mu oznámili své rozhodnutí. Nemáme sice podrobnější zprávy, jak mistr Rokycana reagoval, nelze ale pochybovat o tom, že tento krok neschvaloval, a nesouhlasil ani s tím, že způsob, jakým byl proveden, odpovídal příkladu prvotní církve.

Tím, kdo tento krok bratří naopak schvaloval, byl, jak se zdá Martin Lupáč. V druhém bratrském listě vysokomýtským měšťanům se píše: „*Také s knězem Martinem Lupačem mnoho sme o tom mluvivali, co jest při nás, on jest také nevinil nás, bychom zle o čem věřili, než mluvil nám mnoho, dovodě o zavedení v římské církvi, a také kterak jest bylo v první církvi svaté, dovodil toho písmu, k tomu také svědčil nám řka, že jste se o veliké věci pokusili a lidu těchto časuov nepřijemné, ačkoliv sú pravé, dejž vám pán Buoh prospěch.*“³⁵ Těmito velikými věcmi, o které se bratři pokusili, je zřejmě míněno jejich zvolení si vlastního kněžského řádu. V pozdějších bratrských spisech se již dozvídáme, že Lupáč toto počínání bratří nejen schvaloval, ale dokonce je k tomu sám vyzýval. To se poprvé objevuje v Lukášově apologii z roku 1503.³⁶ Odtud přebírají tuto zprávu další bratrští autoři, např. Vavřinec Krasonický ve spise „Sepsání muže jednoho dobrého“ vypravuje: „*Kněz Martin Lupač mluvil bratřím: Vy nikoli nestanete, nebudete-li míti puovodu kněží z sebe, z vás samých. Pohleďte na předky naše a města některá jako Tábor, Vodňany, Stříbro, Písek, Klatovy, Domažlice etc. S děly a puškami jezdice připuzovali k večeri beránka, bludy a hříchy mocí světa kazíce, avšak když neměli puovodu, kam se obrátili?*“³⁷ Zajímavé je, že se tento posun ve významu Martina Lupáče při volbě bratrských kněžích tradičně objevuje i v základní literatuře o jednotě bratrské.³⁸

Brzy po událostech ve Lhotce vznikly mezi bratry spory, je-li tento způsob volby kněžích dostatečný. Ukázalo se, že pro velkou část bratří je toto radikální přerušení apoštolské posloupnosti nestravitelné. Zvolení bratři nebyly vysvěcení biskupem, a to byl postup, který ani v kališnickém prostředí, z něhož jednota vyšla, neměl precedens. Možná smýšlení některých bratří ovlivnil také odmíta-

vý postoj mistra Rokycany. Ti bratři, kterým vadilo, že se přetrhlo spojení s prvotní církví, ve sporu zvítězili. Řehoř k tomu dodává, že se tak nestalo kvůli tomu, že by snad bratři pochybovali o tom, že jsou už potvrzeni od Ježíše Krista, ale aby nečinili pohoršení před lidmi.

Nalezené řešení bylo poněkud krkolomné a mělo se udát prostřednictvím valdenského biskupa.³⁹ Za ním se vypravil kněz Michal Žamberský a přijal od něho biskupské svěcení, ale nikoliv aby se sám stal biskupem, ale aby tento úřad přenesl na Matěje. Tak se také stalo a zároveň byl Matěj Michalem potvrzen na kněze. Když Matěj přijal biskupské svěcení, vysvětil na kněze také Eliáše a Tůmu. Nakonec sám Michal složil kněžství, které přijal od církve, ke které už bratři nenáleželi a přijal je nově z rukou Matějových, aby se stal knězem jednoty bratrské. Apoštolská poslušnost tak byla zachována. Jednota se proto v konečném důsledku od církve zcela neoddělila, zvolila si jen svěcení, které považovala za autentičtější spojení s církví prvotní.

Poté se bratři snaží obnovit své dobré styky s Rokycanou a doufají, že budou uznáni jako třetí konfese. Také se se svými apologetickými spisy obrací na krále⁴⁰ a veškerý lid a prosí o toleranci. To však byla přes všechnu specifickou situaci v Čechách představa dosti naivní. Tím, že jednota veřejně a demonstrativně přetrhla poslední pouta s kališnickou církví, stala se sektou a nemohla být dále ani trpěna a zvláště ne nejvyšším církevním představitelem v zemi.

5. Rozchod mistra Rokycany s jednotou bratrskou

Zatímco v případě prvního pronásledování jednoty se mistr Rokycana snažil všemožně mírnit králův postup a nepochybně jeho zásluhou neutrpěli bratři žádné ztráty na životech, v případě pronásledování druhého už byla situace jiná. Bratři sami na sebe uvedli pronásledování, přesně podle scénáře, před kterým je Rokycana varoval. Nadále je už nemohl chránit, naopak jako nejvyšší církevní představitel musel jednat.

Od května 1468 je Rokycana bombardován bratrskými listy, kde se bratři snaží obhájit své počínání.⁴¹ Vysvětlují mu, že se neodtrhli podobně jako táborité kvůli učení nebo nějakému ustanovení, ale „*pro odporne věci víře a skutku-om křesťanským od vás se loučíme, abychom s vámi to činíce a svolující, nebyli zatraceni. Núze spasení našeho nás k tomu připudila.*“⁴² Vyčítají mistrovi, že se raději chce držet světa a jich se pustit a připomínají mu, že jim v kapli řekl: „*Viem, že ste praví, ale bych vás chtěl zastávati, musil bych sám v témž pohanění býti.*“⁴³

Konec světa je blízko a bratři se považují za vyvolený lid, který je povolán uprostřed mravního úpadku obnovit pravou církev. Oni se přece neodloučili od

Rokycany, ale on je odloučil od sebe, dopustil je hanět, nazývat bludaři a pronásledovat, naproti tomu „...*ale scházenie ke zlému svobodu velikú má ve mnoze i v mále těchto let bez překážky, tanečníci, opilci, kostkáři, cizoložníci, smilníci a pak zlolyce i všichni jiní hříšníci. Tak jest Buoh dopustil, že řiedko kdo mluviťti muož bez šeredného lání a bez přísah, a to bez studu a bez bázni netoliko mužie, ale i ženy, také i děti. A kde by dva a nebo tři mluvíli o dobrém, hned dějí, že sú pikharti, neb pikharty po tom nejlép znají, že s nimi nehřeší a že nemají obyčeje jako oni přísahati, láti, oplzle mluviťti a lháti a že nechťi se mstíti, ani cizího bráti.*“⁴⁴

Proto se také bratři odtrhli od kněží a od lidu, který spravují, protože oni se neobrátíli a nebudou spaseni a i ti, kdo navenek vypadají zbožně, nemusí ještě následovat Krista (jako například mniši). Praví křesťané přece nemůžou říkat bílé černému a černé bílému. Jednota je pronásledována stejně jako Kristus a první křesťané a nejvíce od těch, kteří sami Bibli vykládají, jak se jim hodí. Něco duchovně, něco literárně, ve skutečnosti Ducha svatého nemají, vedeni jsou rozumem a ne Duchem, za spravedlnost svou zaměňují spravedlnost boží, službu svou za službu boží, svou slávu za slávu boží. Jako Kristus, hlava, musel trpět od světské moci, tak všichni jeho skutečné údy musí jít touto úzkou cestou (těch pravých křesťanů je vždy málo), na které se nespolehají na svou sílu a moudrost, ale na moc boží. Nehledají lidskou moudrost, ale světlo od Boha, ani světskou chválu, čest, důstojnost, ani výhody, ale Kristovu potupu nosí na svém těle. Jejich srdce se odvrací od pozemských věcí, očekávají na to, co je neviditelné a nehledí na viditelné, vždyť Boží království není z tohoto světa.

„*Protož, mistře, nerádi bychom toho přáli, by byl v účastnosti té nevěstky opilé krví svatých, neb sme od tebe mnoho dobrého slýchali a vděčni sme toho i dnes. Protož chceš-li se toho uvarovati, musíš se dobře opatřiti, neb's ty hlava kněží v tomto království, na tě prvotně jde, neb na tobě nejvíce záleží. A muožeš rozuměti, žeť se mnoho lidu chystá, než by to činili neb vyznávali neb povolovali, radši chtějí zemřítí.*“⁴⁵ Řehořovy listy snadno přecházejí z apologie do poučného a útočného tónu. Je přesvědčen o své pravdě a doufá, že i Rokycana brzy prohlédne. On je odpovědný za stav církve a neměl by mu jen nečinně přihlížet, Řehoř i ostatní bratři mu rádi pomohou vybudovat pravou církev.

Tyto dopisy bohužel způsobily spíše pravý opak toho, v co bratři doufali. Rokycana se s nimi veřejně a nadobro rozchází. V srpnu 1468 vydává mistr Rokycana pastýřský list proti bratřím⁴⁶, který měl být veřejně předčítán z kališnických kazatelen v Čechách a na Moravě. V něm mistr varuje posluchače před knězem Michalem, knězem Martinem, Řehořem krejčím a Kakamerdou a dalšími z té roty. Ve své pošetilosti se chlubí, že mají zjevení od Boha, že vše, co činí, je z Ducha svatého a jen oni vědí, jak se mají chovat vyvolení boží,

přítom Ježíš řekl: „*Když všechny věci učiníte, kteréž sú vám přikázány, rcete: Neužitečné sluhy jsme!*“⁴⁷ Také se nechtějí klanět Pánu Ježíši v podobě oltární svátosti, odtrhli se ode všeho kněžstva tím, že si sami zvolili laiky jako kněze i biskupy a zavádějí opakování křtu. Navíc tvrdí, že tyto scestné názory mají z jeho kázání, k tomu on jen může říci: „*před pánem Bohem mi křivdu činie, neb takové věci a naučenie i jich smyšlenky nikdy sú mi s povolením v srdce nevstúpily, ale odporen sem jim býval a jsem.*“⁴⁸ Mistr vyzývá proto své ovečky, aby byli stejného smýšlení a vyhýbali se rozdílům a tím směřovali k dokonalosti „*Nebo s těmito běhy povstanúci jiná rota, kdyby sobě takéž jako tito biskupa svého volili a kněží nadělali, potom jiná rota třetie též: kdeby konec byl těm roztržkám a všetečnosťem.*“⁴⁹

Zde se Rokycana ukazuje jako budovatel kališnické církve, jejíž jednotu je rozhodnut udržet i za cenu, že tím ohrozí své bývalé posluchače. Jen nerozdělná církev je silná a může obstát ve zlých časech, které české království potkalo. Už několik měsíců král válčí s Korvínem a jde od porážky k porážce. Katolíci v zemi znovu zvedají hlavy. Doba je zlá a není místo pro kompromisy.

Nezdá se však, že by politické okolnosti bratry příliš odváděly od jejich vlastních starostí. Řehoř píše další listy Rokycanovi, jen jejich tón je už jiný. Rokycanův pastýřský list na bratry tvrdě dopadl, povolil stavidla nadávek, urážek a pomluv, s kterými se teď „bratřiči“ setkávají na každém kroku. Řehoř si stěžuje, že je utrakvističtí kněží z kazatelen i mimo ně obviňují z toho nejhoršího a obecný lid na ulicích a po krčmách huláká na ně tak sprostě a oplzle, že to mezi křesťany ani nelze opakovat. „*A ta vejstraha, kterou's učinil, jiného v lidu nerozplozuje, než zlost, nenávisť a vraždu. Neb mnozí z nich říekají: sám bych je spálil...Protož, mistře vězte, že ste zle posloužil tomuto lidu. Ale kdož trpí pro spravedlnost, mají se radovati, že hojná jich odplata v nebi. Dejž vám se pán Buoh poznati a odpust' vám!*“⁵⁰ Snad v tento čas, kdy papež pozvedl kříž proti království a „...rozsílá v kněžích, aby Čechy mordovali, ženy i děti, kteříž přijímají pod oběma zpusobama, a skrze to hříchom odpuštění vzali“⁵¹, mohl by Rokycana pochopit, že skrze církev nelze dojít spasení, a proto se od ní oddělili. Dobře husité nazvali papeže, biskupy a kardinály Antikristem. A jako vlk nemůže pást ovce a nedávit je, také Antikrist nemůže pást křesťany a nemordovat je. Mistr Rokycana už není jejich učitelem, sešel z úzké cesty a jeho žáci ho předěšli, přesto bratři nepřestávají doufat v jeho prohlédnutí i v návrat bývalých sympatií k jeho posluchačům.

„*Prosíme vás, což na vás jest, muož-li to býti, nepřekázejte nám pánu Bohu sloužiti a nebývejte příčina sužování tomu lidu, kterýž hledá z upřímnosti srdce pánu Bohu se líbiti, následuje pána Krista v naučení apoštolském, jakož zákon božie svědčí podlé příkladu první církve svaté, ale radše učinte to pro jméno*

pána Krista, přimluvte se u Královské milosti, ať nám popřeje obydlé v panství svém, a skrze to mocen jest pán Buoh obrániti České královstvie od nepřátel a upokojiti a králi dobře učiniti s jeho syny i všemu poddání Jich Milostí.“⁵²

Bratrské vidění světa je černobílé. Na jedné straně stojí pozemský svět se svými služebníky, špatnými kněžími, církevními preláty, včetně Rokycany, bohatými a mocnými v zemi a většinou lidu, který je zkažený. Ti všichni pod vedením Antikrista krácejí širokou cestou do záhuby. Na druhé straně stojí vyvolení boží, kteří nejsou z tohoto světa, jsou však předurčeni k tomu, aby je svět nenáviděl a pronásledoval. Jejich cesta je úzká a málokdo ji nalézá. Zde stojí kromě jiných věrných křesťanů i příslušníci jednoty bratrské. Protože jsou v Čechách praví křesťané pronásledováni, Bůh uvedl na zemi válku a utrpení. Tím vším je vinen i Rokycana, pokud se on odvrátí od pronásledování jednoty a lid v království od svých hříchů, bude moci žít česká země v pokoji a míru.

Řehořovy dopisy nenalezly již u staříckého Rokycany žádnou odezvu. Jeho bývalí posluchači se neodvratně ocitli na seznamu kacířů, jimž se každý dobrý křesťan musí vyhnout. Nikdo ať se od nich nenechá svést, ani pokorou, ani náboženstvím andělským, ani tím, že... *“těla nelitují, cti ve světě nedbají, do sytosti se nenajedie: neb angel satanuov proměňuje se v angela světlosti.*“⁵³

6. Druhé pronásledování (1468–1471)

Prvními oběťmi pronásledování, které znovu nabylo na intenzitě, byli asi členové bratrského sboru ve Skutči na rychmburském panství, které v té době spravoval jako poručník nezletilých dědiců Zdeněk Kostka z Postupic⁵⁴, tehdy nejvyšší purkrabí a přítel krále Jiřího, který ho povýšil z rytířského do panského stavu. Když byl ve zdejší kostele předčítán z kazatelny Rokycanův pastýřský list, ozvalo se několik přítomných bratří proti vyznání víry o oltární svátosti, *„že jest tu na oltáři celý člověk s kostmi, žilami, vlasy i se všemi údy“*.⁵⁵ Hned poté bylo pět z nich uvězněno na hradě Rychmburce, kde čtyři zemřeli hlady, přežil jen bratr Ambrož Havránek. Jejich smrt je tradičně přičítána Zdeňkovi Kostkovi, z jehož rozkazu byli bratří údajně uvězněni.⁵⁶ Ten byl však 2.10. 1468 při válečném tažení na Moravu se svými oddíly přepaden a smrtelně raněn, a nedlouho poté zemřel na hradě Zábřehu. Protože není známo přesné datum, kdy byli bratří uvězněni, ani kdy zemřeli, naskýtá se možnost, že bratří nezemřeli na ničí příkaz, ale že se na ně v nastalém zmatku po smrti pana Kostky prostě zapomnělo.

I jiní členové tohoto bratrského sboru se asi ocitli ve vězení, jak vyplývá z listu *„Věžňóm Skutečským jako zmoření“*⁵⁷, kde autor povzbuzuje vdovy po zemřelých bratřích, aby se radovaly z toho, že jejich muži získali mučednické koruny a vyzývá další vězněné bratry a sestry k vytrvalosti a stálosti ve víře.

Podobné listy se zachovaly i k vězňům lounským a chrudimským.⁵⁸ V roce 1469 se dostal do vězení i Michal Žamberský, byl vězňem na hradě v Mostě a z vězení vyšel až za několik let, díky amnestii Vladislava Jagellonského. Naopak se zdá, že věznění opět unikl zakladatel jednoty Řehoř.

Také dva bratři byli upáleni, na Moravě to byl Jakub Chulava a v Čechách Šimon, sladovník z Vinařic u Mladé Boleslavi, který zemřel na poděbradském hradě.⁵⁹ Podle Tůmy Přeloučského Jakuba Chulavu odsoudil a přikázal upálit moravský biskup Tas a stalo se tak nedaleko Vyškova.⁶⁰ Jen božím přičiněním se stalo, jak pokračuje bratr Tůma, že věznění a trápení bratří nenabylo mnohem většího rozsahu. Na jednom sněmu se totiž páni dohodli, že až se rozjedou domů, každý z nich bude na svém panství věznit a mučit příslušníky jednoty. Ale „*než se z sněmu rozjeli, až králi novina přišla, že syna jeho kníže Viktorina na klášteře u Třebíče oblehli. I nechavše Bratří, musil každý pán s svým lidem jeti retovati syna králova.*“⁶¹

Legendisticky upravené umučení („svatého“) Jakuba Chulavy popisuje také „Sepsání malé strany“ z roku 1523. Podle tohoto spisu strávil Jakub v žaláři na Vyškově tři roky a potom byl upálen. „*A když ho na smrt vedli, mnoho dobrého mluvil i víru vyznával. A tu žena jeho byla a dvě dcery a tři synové. Tehdy řekli jemu ouředníci: Milý Jakube! Rozpomeň se na svou věrnou manželku i na své milé a krásné děti a nečiň jim té hanby a žalosti. Pomni a smiluj se nad nimi, však víme, že jsi dobrý člověk, jediné řekni, že zlý kněz může tolik jako dobrý. Tehdy Jakub řekl: Milí páni! Prosím vás, nepřejte mi toho, abych já proti svému milému P. Ježíšovi mluvil, neb jest on tak pověděl, že nemůž zlé dřevo dobrého ovotce činiti. A uprosiv sobě chvílku k modlení, pomodliv se i šel a dokonal život svůj.*“⁶²

Další bratři byli uvězněni a někteří mučeni také v Berouně, Čáslavi, Praze, Hradci Králové a na dalších místech.⁶³ Tradičně se uvádí, že během druhého pronásledování zemřelo sedm bratří, kromě bratrů ze Skutče, Jakuba Chulavy a Šimona sladovníka je asi míněn valdenský biskup Šimon, upálený 19. srpna 1467 ve Vídni. Ten byl sice přítelem jednoty, ale rozhodně ne jejím členem. Počet umučených bratrů tak můžeme zredukovat na šest. Ačkoliv druhé pronásledování bylo poměrně rozsáhlé a dotklo se pravděpodobně všech bratrských sborů v Čechách i na Moravě, vezmeme-li v úvahu, že členů jednoty bylo v této době minimálně několik set⁶⁴, je počet umučených bratří dosti nízký. Vše nasvědčuje tomu, že pro krále Jiřího, bojujícího s Korvínem, se otázka bratrských kacířů dostala na okraj zájmů a sám mistr Rokycana opět projevil se svými bývalými posluchači shovívavost. Když se bratři v posledním, sedmém listě loučí se svým „osvíceným a poctivým mistrem“, vyznávají, že mu věřili víc než

sobě samým i všem lidem na světě a jeho také nade všechny lidi milovali. Stále také nepřestávají doufat v změnu jeho smýšlení.

Když mistr Rokycana 22. února 1471 umírá a přesně o měsíc později ho následuje král Jiří, lze hovořit o konci druhého pronásledování jednoty bratrské. S nástupem patnáctiletého Vladislava Jagellonského na český trůn se situace bratří citelně zlepšila. Při své korunovaci 22. srpna 1471 udělil mladý král milost všem vězněným bratřím. Zlepšení pozice jednoty ale souviselo s osobou nového krále jen nepřímo. Král Vladislav totiž vydával protikacířské mandáty namířené proti jednotě bratrské, ty ale zůstaly pouze na papíře. Šlechta ani královská města nevynikaly horlivostí v jejich plnění. Za Vladislavovy slabé vlády značně pokročil proces rostoucí moci českého panstva. To se mohlo opírat o stále větší statky a vládlo na svých panstvích takřka neomezeně. Pokud bratři získali přízeň některého pána, mohli se na jeho panství cítit zcela bezpečně⁶⁵. Takovéto mocné přátele měla jednota například v bratrech Ctiborovi a Janovi Tovačovských z Cimburka. Ctibor se stal nejvyšším kancléřem a zemským hejtmanem na Moravě, kde se těšil moci téměř královské a Jan zase hejtmanem Boleslavského kraje, kde pod jeho ochranou vzkvétal bratrský sbor v Mladé Boleslavi.

V roce 1473 se bratři také konečně dočkali toho, o co tak dlouho usilovali a žádali krále, totiž veřejného slyšení. Zdá se, že se o to paradoxně zasloužila královna Johana, vnímaná bratry na rozdíl od svého manžela vždy značně negativně. Dala prý na benešovském sněmu, který se konal ve dnech 28. května – 9. června 1473, návrh k novému pronásledování „pikartů“, o čemž bylo vydáno usnesení. Tuto skutečnost potvrzuje bratrský list „Psaní bratří starých královně Johanně, manželce někdy krále Jiřího, i také spolu všem stavuom království českého z příčiny sněmu benešovského, na němž uloženo a ustanoveno bylo zprávce jednoty kazit“, kde se bratři ohrazují proti nařčení z pikartství a adamitství.⁶⁶ Autor listu Řehoř se doslechl, že když byl na sněmu čten bratrský spis o církvi, žádali někteří urození a vysoce postavení šlechtici, aby bylo bratřím povoleno slyšení. O samotném hádání, které se uskutečnilo ještě v témž roce, se dochovalo jen málo zpráv. Bratři na něj vyslali Michala Žamberského a Jaroše ze Stránova u Mladé Boleslavi.⁶⁷ Hlavním předmětem slyšení, na kterém chtěli bratři vyvrátit své údajné pikartství, byla pochopitelně otázka večere Páně. Pražští mistři byli pohoršeni tím, jak bratři podceňují a zlehčují přijímání a odsuzují klanění se svátosti a její vystavování v monstranci. Navíc „...život věčný více sobě zakládají v životě ctnostném a mravném, než v vidomých svátostech těla a krve pána Ježíše.“⁶⁸ Proto chytrý ďábel „...přijal jest k sobě pomocníky, kněze Michala s jeho rotou, aby oni jemu s ctnostným životem svým pomáhali a z cesty pravé, apoštolské, kterouž nynější kněží lidu káží a oznamují, kněz Michal svrchu psaný se vším svým tovaryštvem chytrými vtipy skrze falešná učení hledí lid boží z té cesty pravé vyraziti.“⁶⁹

První hádání bratří s pražskými mistry nepřineslo jednotě uznání nebo aspoň tolerování, jak její členové naivně doufali. Spíše naopak získali její nepřátelé další argumenty proti ní. V létě příštího roku, 12. srpna 1474, umírá zakladatel a mluvčí jednoty bratrské Řehoř. Jeho smrtí končí první epocha jednoty. Epocha spjatá s vládou silného krále Jiřího z Poděbrad, kališnického „arcibiskupa“ mistra Rokycany a zároveň doba největšího radikalismu bratří. S odchodem generace zakladatelů se bratři vydají novou cestou, která již bude dost široká, aby na ni mohli vejít bohatí, urození i vzdělaní. Jednota bratrská přestane být výlučnou sektou a postupně se stane třetí tolerovanou konfesí. Předtím však bude muset mnoho ustoupit ze svých původních ideálů. Ale to už bude Řehořovo dílo téměř úplně zapomenuto.

7. Závěr

Ve většině prací o jednotě bratrské vystupuje král Jiří z Poděbrad jako zarytý nepřítel a krutý pronásledovatel bratří. Snahou této práce bylo naznačit, že otázka vztahu krále Jiřího a jednoty bratrské je složitější. Jednota bratrská netrpěla za vlády kališnického krále pronásledování takového rozsahu, jak by se na první pohled zdálo, ani netrpěla žádné dramatické ztráty na životech. Jedním z důvodů byla jistě skutečnost, že bratři měli velkého ochránce v nejvyšším církevním představiteli země Janu Rokycanovi.

Velmi zarážející je však skutečnost, že pokud byl král Jiří opravdu krutým pronásledovatelem jednoty, sami bratři si toho nebyli vědomi. Pokud shrneme všechny zmínky o králi v bratrských spisech z doby Jiříkova života, vyjde nám poměrně příznivý obraz. Jiří z Poděbrad je pro bratry silný král, jemuž Bůh učinil natolik zmužilé srdce, že se ku prospěchu království vzepřel kněžím podobojí a nenechal se jimi ovládat.⁷⁰ Na bratry dlouho nepřijímal žádné z četných žalob, které mu byly adresovány, naopak k bratřím měl milost, dával jim za pravdu a dokonce je přijal na svém panství. Nemohl si však před žalobami zacpávat uši věčně, také královna a zlí kněží ho proti bratřím neustále popichovali. A z těchto příčin přikázal král bratry věznit.⁷¹

Věznění a mučení příslušníků jednoty bratrské má ještě jednu, duchovní příčinu. Ti, kteří chtějí být spaseni, musí trpět. Král je pak nevědomým nástrojem božím, jenž bratřím přinese to, po čem touží nejvíc, totiž mučednickou korunu. Nepříjemnou skvrnou na dobré pověsti krále je však jeho tajná korunovační přísaha, která nebyla zdaleka tak tajná, aby o ní bratři nevěděli. Král prolévá nevinou krev a domnívá se, že tím slouží Bohu.⁷² Když dva dělají totéž, není to totéž. Kněží bratry pronásledují, protože jsou sluhy Antikristovy, Rokycana proto, že si raději vybral světskou slávu, než aby nesl stejné pohanění jako bratři. To samé však dělá král Jiří z jakési nevědomosti a neosvícenosti. Až Bůh, který

kraluje i nad králi, bude chtít, obrátí Jiříkovo srdce k bratřím.⁷³ Král Jiří je v očích jednoty králem nevinným a svedeným. Oklamán zlými kněžími a manželkou, domnívá se, že slouží Bohu a přikazuje věznit bratry z jakési nevědomosti a prozatímní neosvícenosti Bohem. Až pozdější bratrská tradice zbaví krále Jiřího této jeho nevinnosti.⁷⁴

Sám král Jiří se aktivně podílel na perzekuci bratří v případě prvního pronásledování. Demonstroval tím svou snahu naplnit korunovační přísahu a hubit kacíře. Celá tato akce také opravdu vyznívá jako pouhá demonstrace, která neměla pokud možno nikomu ublížit. Problém byl v tom, že samotní bratři, toužící po mučednické koruně, vycházeli tomuto pronásledování vstříc. Ti z nich, kteří byli uvězněni na Novoměstské radnici, byli včas varováni, přesto odmítli odejít a dobrovolně očekávali, až budou zajati. Všichni bratři, kromě Matěje Dolanského, byli po přečtení poměrně bezbolestného odvolání propuštěni. Nikdo z bratří nezemřel a se samotnými zakladateli jednoty a tedy největšími kacíři bylo zacházeno velmi mírně. Nemuseli fakticky nic odvolat a přesto byli propuštěni.

V případě druhého pronásledování, které si bratři navzdory varování Rokycany, sami na sebe uvedli tím, že se odtrhli od kališnické církve, se král Jiří pravděpodobně osobně příliš neangažoval. Před papežskou kurií už nepotřeboval nic demonstrovat, smír Říma s českými kacíři už dávno nebyl na pořadu dne. Od jara 1467 navíc krále zaneprazdňovala domácí válka se Zelenohorskou jednotou a o rok později se přidává válka s Korvínem.

Jednota bratrská na sebe jako každá středověká hereze upoutávala pozornost světské i církevní moci. Její pronásledování však nenabývalo žádných dramatických forem a omezovalo se spíše na jednotlivce. Ve své době bychom sotva našli zemi, kde by se honba na kacíře projevovala tak umírněně. Až bratrská tradice vytvořila legendu o zástupu prvních bratří ozdobených mučednickou korunou, kterou chtěla demonstrovat svou návaznost na prvotní církev.

POZNÁMKY

¹ Otázka matky krále Jiřího zůstává stále nevyřešená, v pozdějších rodokmenech se sice uvádí Anna z Vartenberka, ale již za Jiříkova života se alespoň na katolické straně tvrdilo, že na jeho narození lpí „skvrna“, čímž mohl být nemanželský původ. Zajímavé je, že i jeho sestry Markéta, Kateřina a Alžběta se provdaly až za Jiříkova správcovství, když již jeho postavení mohlo převážet nad pochybnostmi o „pocitivém početí“. Viz Županič, Jan – Fiala, Michal – Stellner, František. Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české, Praha 2001, s. 172.

- ² Krátce po smrti krále hovoří o něm zakladatel jednoty bratrské Řehoř ve spise „Kterak se lidé mají míti k církvi římské“ jako o Královské Milosti Jiřím, slavné paměti, dále píše o tom, že ačkoliv se král k jednotě dobře měl a žaloby na ní nechtěl poslouchat, navedli ho kněží a královna Johana proti ní. Zdá se, že zde Řehoř podléhá typickému schématu: dobrý král, špatní rádcové (Bidlo, Jaroslav. Akty jednoty bratrské. I. Brno 1915, s. 323–324).
- ³ Podle Komenského zpočátku příslušníci jednoty sami sebe nazývali „bratry zákona Kristova“, čímž poukazovali na Nový zákon jako hlavní měřítko svého křesťanského života. Tento název se ale v bratrských spisech objevuje poprvé až v roce 1535.
- ⁴ Další výklad se opírá především o spis „Bratři za krále Jiřího v úzkostech“, který se nalézá v Aktech (Bidlo, c.d. I, s. 597–658).
- ⁵ Informace o příbuzenském vztahu Řehoře a Rokycany se objevuje až v pozdějších bratrských spisech, zdá se však velmi pravděpodobný vzhledem k důvěrnému tónu Řehořových listů Rokycanovi i k tomu, jak mírně bylo později s Řehořem zacházeno ve vězení.
- ⁶ K zvláštnímu sblížení bratří s Martinem Lupáčem dojde v době ochladnutí styků s mistrem Rokycanou. Rokycana i Lupáč byli kdysi žáky Jakoubka ze Stříbra. Zatímco Rokycanův radikalismus postupně ustupoval adekvátně k odpovědnosti hlavy kališnické církve, Lupáč zůstal silně protikatolicky zaměřen. Řím pro něho zůstával nevěstkou a Antikristem. O tom, jak těžce nesl zpětné sblížování kališníků a katolíků, vypovídá úryvek z jeho latinsky psaného spisu, který se zachoval v Korandově Manuálu: „*Vyjímaje jediné přijímání z kalicha jsou jinak ve všem za jedno s drzou nevěstkou (kališníci kněží)! Jaký tedy div, že prostý lid stále čteněji se k ní vrací a od kalicha odpadá!...Běda rakům, lezoucím nazpátek...Který kazatel opovází se dnes nazvati římskou církev synagogou satanovou, nevěstkou, sedící na mnohých vodách, nebo Antikristem či obludou desetirohou? Kde zůstala naše smělost, kde síla našeho ducha? Zeslábli jsme a zestárli, pozbyli jsme ducha statečnosti, i jsme vítězové, přemožení přemoženými.*“ (Truhlář, Josef. Manuál Václava Korandy, Praha 1888, s.147–149). Rozpory mezi Rokycanou a Lupáčem v pohledu na církevní politiku zašly tak daleko, že i mezi kališnickými kněžími existovaly dvě strany, jak dosvědčuje bratr Vavřinec Krasnický: „*jiní Rokycanské a jiní Martinitské (kněze měli), totiž Lupáče následující, a ti ve mnohém sobě se protivili*“ (Bidlo, c.d. I, s. 700).
- ⁷ Bidlo, c.d. I, s. 606.
- ⁸ Když se později bratři setkávají s valdenskými, zjišťují, že jejich učení je jim více než blízké, valdenské myšlenky totiž nevědomky přijali od Petra Chelčického, zemana z jižních Čech, kde bylo valdenství poměrně rozšířené.

- ⁹ Vyskytly se sice názory, že sám král Jiří odklidil bratry na své zapadlé litické panství, Lukáš však píše ve svém spise „O původu jednoty bratrské“, který je nejstarším pramenem o přestěhování Bratří do Kunvaldu toto: „*Prosili Rokycanu, aby se králi přimluvil, aby jim dal místo k obývání na litickém zboží v Kunvaldě za Žamberkem ve vsi. I dopustil a tu mnozí věrní shromáždili netoliko z obecného lidu, ale i z rytířského a kněžského, až někteří tu i stavení vzdělali. I přidrželi sou se kněze Michala, faráře žamberského, a od něho služebností požívali.*“ (Státní ústřední archiv v Praze – dále SÚA Praha, fond Akta jednoty bratrské – dále AUF, k. IV, f. 117b). Aktivita tedy vyšla od bratří a hlavním důvodem, proč si vybrali právě Kunvald pod Orlickými horami, byl kněz Michal. Král Jiří také zatím neměl důvod si jednoty příliš všimnout, protože doposud nijak nevybočovala z běžné ortodoxie, ani se nevydělila z kališnického proudu.
- ¹⁰ Otázkou žalob na bratry se podrobně zabývá Urbánek, Rudolf. České dějiny V. Novotného. III/4. Praha 1962, s. 415–442.
- ¹¹ Bratři si tohoto důvodu svého pronásledování byli dobře vědomi. V dopise „pánům purkmistru atd. Starého Města pražského“ píše: „...*některie spravedliví trpěli sú vězenie i na Novém Městě mučenie, ale to jest bylo královým rozkázaniem, kterýž chtěl své přísaze dosti učiniti. A také kněžská rada byla k tomu a zvláště biskupa Jošta, jakož sme byli zpraveni, že by k králi mluvil, aby nám smrti nečinil, ale trapeenie dosti dal, a tak král jest té rady uposlechl, maje za to, že by tiem Bohu poslužil a církvi římské se zachoval.*“ (Bidlo, c.d. I, s. 261).
- ¹² Ve spise „Bratři za krále Jiřího v úzkostech stojí“ : „...*neb se domnívají o nás lidé, že bychme nějakých rot zkažených lidí někdejších chtěli se vzdělávati v nějaké roty, jakožto těch, ješto na Ostrově byli, lidé zlí a u víře zkažení nevážíc sobě hříchuov...*“ (Bidlo, c.d. I, s. 604). Je to jeden z důkazů, že byli bratři viněni i z adamitství.
- ¹³ I proti tomuto nařčení se bratři brání ve zmíněném spise Bratři za krále atd.: „...*a některých strany Tábořské, ješto měli smysly zlé při víře, chtějí bojem tělesným vieru provoditi. Těch ani žádných jiných, kteříž by to se od cesty pána Ježíše Krista odchýlili, roty nepokojné proti sobě vzdělávající, následovati nemíníme...*“ (Bidlo, c.d. I, s. 604–605).
- ¹⁴ Souvislé vypravování o této události podává pozdější Lukášův spis „O původu Jednoty bratrské“ (SÚA Praha, AUF, k. IV, od f. 106a).
- ¹⁵ Ditrich, Antonín – Spirk, Antonín. Monumenta historica universitatis Pragensis. III. Praha s.d., s. 56.
- ¹⁶ Urbánek se domnívá, že tito studenti byli zatčeni ve stejný den jako Řehoř s jeho spolubratry (viz Urbánek, c.d., s. 451).

- ¹⁷ SÚA Praha, AUF, k. IV, f. 109a.
- ¹⁸ Text obou odvolání vydal Goll, Jaroslav. Chelčický a Jednota v XV. století, Praha 1916.
- ¹⁹ Bidlo, c.d. I, s. 492.
- ²⁰ O svém věznění píše Řehoř v „Psaní panu podkomořímu království českého“ (Bidlo I, c.d., s.552).
- ²¹ Müller/Bartoš (Müller, Josef – Bartoš, František Michálek. Dějiny Jednoty bratrské. Praha 1923, s. 46) se domnívá, že Martin byl zajat někdy v létě 1463.
- ²² Bidlo, c.d. I, s. 587–597.
- ²³ Toto stanovisko bylo zcela v souladu s Rokycanovým kritickým nazíráním na trest smrti.
- ²⁴ Bidlo, c.d., s. 590.
- ²⁵ Tamtéž, s. 589.
- ²⁶ Bidlo ve své edici řadí výslech a Martinův dopis v opačném pořadí, domnívá se totiž, že Martin byl nejdříve vyslechnut, potom napsal dopis Rokycanovi a byl na svou žádost vyslechnut podruhé a tento výslech je zahrnut v Aktech. Na začátku výslechu je však jasně uvedeno, že se děje na rozkaz krále, navíc Martinův dopis zjevně na tento výslech reaguje, proto pořadí musí být obrácené, než soudí Bidlo, a k druhému výslechu, o který Martin žádal, nikdy nedošlo.
- ²⁷ Bartoš, František Michálek. Kněz Martin zv. z Krčína, Časopis Českého muzea, 1917, s. 137–143 a 280–286.
- ²⁸ Knihovna Národního muzea v Praze, rkp. I E 36, f. 16a.
- ²⁹ Tamtéž, f. 16b.
- ³⁰ Tak vypravuje Řehoř ve spise „Kterak se lidé mají míti k církvi římské“, Bidlo, c.d. I, s. 326.
- ³¹ Tamtéž, s. 327.
- ³² „Bratří za krále Jiřího v úzkostech“, Bidlo, c.d. I, s. 600.
- ³³ Myšlenka osamostatnit se od Říma volbou vlastních kněží nebyla úplně původní, již táborité si v roce 1420 zvolili Mikuláše Biskupce z Pelhřimova seniorem. Také konzistoř podobojí vážně uvažovala v roce 1448, kdy jednání s papežským legátem Karvajalem nevedlo k uznání Rokycany arcibiskupem, že by se jím mohl stát pouhou volbou. Byl to paradox, neboť Rokycana již jednou (v říjnu 1435) arcibiskupem zvolen byl naprosto v rozporu s praxí římské církve. Jak Biskupec, tak Rokycana měli již římské kněžské svěcení a jejich volba biskupy mohla být obhájena tím, že se původně jednalo o stejný úřad (i svěcení).

- ³⁴Volbu bratrských kněží popisuje Řehoř ve čtvrtém listě Rokycanovi, (Bidlo, c.d. I, s. 28–31), krátké vyprávění kněze Michala o téže události se nachází v Manuálu Václava Korandy, Truhlář, c.d., s. 35–38.
- ³⁵ Bidlo, c.d. I, s. 232.
- ³⁶ „...a radu mají a ponuknutí od Martina Lupáče, biskupa voleného, že neučiní-li sami mezi sebou řádu a nebudou-li míti z sebe kněze, že neostanou.“ (SÚA Praha, AUF, k. III, od f. 227a).
- ³⁷ Bidlo, c.d. I, s. 700.
- ³⁸ Např. Müller/Bartoš, c.d., s. 93.
- ³⁹ Pozdější bratrští dějepisci ztotožnili onoho valdenského biskupa s biskupem Štěpánem, kterého bratři dobře znali, stejně tak se domnívá i Jaroslav Goll. Řehoř ho ale nenazývá jménem, ale jen „starým knězem valdenským, nejstarším z nich v těchto zemích“. Dopis bratří Albrechtovi Kostkovi z Postupic (z let 1470–1471) navíc mezi Štěpánem a valdenským knězem, který vysvětlil Michala, činí jasný rozdíl (Bidlo, c.d. I, s.202). Müller/Bartoš (c.d., s. 81–82) se domnívá, že se valdenské svěcení událo až po Štěpánově smrti (byl 19. srpna 1467 upálen ve Vídni), proto si bratři byli nuceni vybrat jiného valdenského biskupa.
- ⁴⁰ Krátký list králi Jiřímu z července 1468 se nalézá v Aktech (Bidlo, Jaroslav. Akty Jednoty bratrské. II., Brno 1923, s. 7–9) a bratři v něm hájí a odůvodňují své oddělení od oficiální církve. Vyčítají králi, že jako křesťanský král učinil přísahu, aby je sužoval a varují ho, že každý, kdo se protiví vyvoleným Božím, uvádí na sebe zlé věci. Oznamují mu také, že hodlají obhajovat své odtržení na církevním sněmu a na základě Bible dokázat, že papežský úřad nemá moc svazovat, rozsvazovat, ani rozsuzovat dobré a zlé. Na konci značně sebevědomého listu bratři vyjadřují naději, že Bůh otevře královo srdce a navštíví ho osvětlením, aby pochopil, které věci jsou ke křesťanské víře škodlivé a které naopak užitečné ke spasení. Z četných narážek v bratrských listech vyplývá, že již dříve, „v letech pokojných“ (tedy před rokem 1468), napsali bratři králi list, ve kterém žádali slyšení. K tomu prý král Jiří svolil, ale kněží to překazili (viz. Bidlo, c.d. I, s. 608).
- ⁴¹ Autorem sedmi listů Rokycanovi je jeho synovec Řehoř, stejně jako většiny apologetických bratrských listů této doby, formou se však jedná o oficiální listy, které vyjadřují stanovisko celé jednoty. První až šestý list se nalézá v prvním svazku Bidlovy edice, poslední sedmý list v druhém svazku.
- ⁴² Bidlo, c.d. I, s. 6.
- ⁴³ Tamtéž, s. 3.
- ⁴⁴ Tamtéž, s.15.

- ⁴⁵ Tamtéž, s. 44.
- ⁴⁶ „List proti pikartóm, tj. proti Bratřím českým, po Čechách i Moravě léta 1468 rozeslaný“, Truhlář, c.d., s. 42–44.
- ⁴⁷ Tamtéž, s. 43.
- ⁴⁸ Tamtéž.
- ⁴⁹ Tamtéž, s. 44.
- ⁵⁰ Bidlo, c.d. I, s. 63–64.
- ⁵¹ Tamtéž, s. 466.
- ⁵² Tamtéž, s. 77.
- ⁵³ Truhlář, c.d., s. 44.
- ⁵⁴ Sedláček, August. Hrady, zámky a tvrze království českého. I., Praha 1882, s. 82.
- ⁵⁵ Tyto události popisují spisy „Pátý list k mistru Rokycanovi“ (Bidlo, c.d., s. 471), „Šestý list k mistru Rokycanovi“ (tamtéž, s. 65), „Bratři za krále Jiřího v úzkostech“ (tamtéž, s. 597), „Věžňóm skuteckým jako zmořeni“ (SÚA, AUF, k. V, f. 742).
- ⁵⁶ Ačkoliv Zdeňk Kostka z Postupic vstoupil do dějin jako nepřítel jednoty bratrské a ten, kdo se zasloužil o smrt čtyř z bratří, rod Kostků se ještě v též generaci stal hlavním ochráncem jednoty. Již Zdeňkův bratr Jan, pán Lito-myšle, byl bratřím příznivě nakloněn a podporoval je na svém panství, stejně tak i jeho dva synové Bohuše a Jan, z nichž první jmenovaný se stal i aktivním členem jednoty (viz Sedláček, c.d., s. 7–9, SÚA Praha, fond Genealogická sbírka Dobřenského, inv. č. 493). Druhý Zdeňkův bratr Albrecht, také významný králův diplomat, zase proslul tím, že opustil krále i kalich a přešel na stranu Matyáše Korvína (viz Macek, Josef. Jiří z Poděbrad. Praha 1967, s. 213).
- ⁵⁷ SÚA Praha, AUF, k. V, f. 305b–306b.
- ⁵⁸ Müller/Bartoš, c.d., s. 99.
- ⁵⁹ Bidlo, c.d. I, s. 699.
- ⁶⁰ Sokol, Vojtěch. Tůmy Přeloučského spis o původu Jednoty bratrské a o chudých lidech, Praha 1947, s. 54.
- ⁶¹ Tamtéž.
- ⁶² SÚA Praha, AUF, k. IV, f. 109a. Tento spis je apologií Malé strany, popisuje počátky moravských bratří a snaží se vyzdvihnout jejich význam na úkor bratří českých. V souvislosti s tímto účelem oplývá spis množstvím bratrských mučedníků, jejichž jména se v žádných jiných bratrských spisech nevyskytují. Lukáš ve své odpovědi nazývá spisek „matlaninou příběhův pravých i nepravých, ano ani k víře podobných“.

- ⁶³ Bidlo, c.d. I, s. 699.
- ⁶⁴ Josef Macek (viz *Víra a zbožnost jagellonského věku*. Praha 2001, s. 287–288) se domnívá, že v době jagellonské mohlo být příslušníků jednoty bratrské asi pět tisíc.
- ⁶⁵ O tom podrobně: Macek, Josef. *Víra a zbožnost jagellonského věku*. Praha 2001.
- ⁶⁶ SÚA Praha, AUF, k. V, f. 276b–277b.
- ⁶⁷ Viz „Psaní mistrův pražských proti bratřím“, Bidlo, c.d. II., s. 122–125.
- ⁶⁸ Tamtéž, s. 123.
- ⁶⁹ Tamtéž, s. 124.
- ⁷⁰ „...v Čechách pro hříechy kniežské a lidské nebeský král přepustil rozličné války, skrze něž jedni druhé zkazili. A co by na kněžiech bylo, ještě by se kazili, když by milostivý pán Bůh pro některé své chudé králova srdce tak zmužilého neučinil, aby se kněžím obojím opřel a vládnouti sebou nedal, neb jinak by byl této země neupokojil...“ („Psaní panu podkomořímu království českého“, Bidlo, c.d. I, s. 544).
- ⁷¹ „...Královské Milosti Jiřiemu, slavné paměti, žaloby byly ústné i skrze psanie a k mistru Rokecanovi mnohé řeči na nás šly. Ale nepřijímal žalob dlúho na nás, neb nás ve všem svědom byl a také k nám milost měl těch časuov, ale že takových svědectvie Královská Milost nemohl zavrci, neb znamenití knězie mluvili a také královú na tom postavili, aby těm věcem věřila na nás, kteréž před pánem Bohem křivé byly, a z těch příčin král kázal nás jímati a vězněním trápati.“ („Kterak se lidé mají míti k církvi římské“, Bidlo, c.d. I, s. 323–324).
- ⁷² „Protož, mistře, zapotřebí k tomu přizříti i nad tím bdíti a za to se pánu Bohu modliti, aby to poznal a Královu Milost vystřiehl, aby krve nevinné navyléval, domnievaje se tiem Bohu sloužiti a v tom na se i na tě a na kralovství toto více hněvu božieho nezbuzoval“ (Čtvrtý list k mistru Rokycanovi, Bidlo, c.d. I, s. 45).
- ⁷³ „Také bychom rádi a za to vás prosíme, aby Královu Milost zpravil o tom, co jemu slušie vědět při nás, aby se jinak nedomnieval o nás, než jest, ani komu věřil...ačkoli věříme, že jinak nebude, než tak, jakž jest pán Buoh uložil postaviti srdce královo k nám“ (Třetí list mistru Rokycanovi, Bidlo, c.d. I, s. 14). „Srdce královo jest v rukou božiech (viz Bible, Př 21, 1)... a pohne jím kam chce, a dopustí, což ráčí na nás a skrze koho chce. Také mocen jest zachovati i prospěch dáti a také písma se musí plniti.“ (Šestý list k mistru Rokycanovi, Bidlo, c.d. I, s. 64).

⁷⁴ Původcem této změny v pohledu na krále Jiřího byl asi Tůma Přeloučský, který se o něm ve svém spise z roku 1503, určeném Albrechtovi ze Šternberka nevyjadřuje právě lichotivě (viz Sokol, c.d., s. 50–52). Češi, kteří se z jeho volby králem radovali, neřídili se podle podobenství: „*Nechval dne, když slunce vyhodí, ani chval kvas, když na hody jdeš, ale když z hodův jedeš, teprv chval kvas*“. Král Jiří totiž „*z nížka na vysoko sedl*“ jen díky zásluhám svého otce Viktorína, který věrně po boku Žižky sloužil Bohu a sám si nevzal žádnou odměnu, neobsadil žádný hrad, ani nepřijal žádné zboží, naopak prý ještě ze svého ztratil. A protože Bůh nikdy neponechá své služebníky bez odměny, dal jeho synu České království. Jiřík však brzy opustil Boha, ... „*dal se na opatrnost svou, a odšed po své moudrosti i počal běh svůj královský velmi vysoce vésti, takže žádný král před ním ani po něm, ani císař Zigmund ani císař Karel, žádný z nich nevedl tak slavného dvoru jako on. A nemoha tomu dosti činiti a nemaje odkud na pýchu dvoru svého nakládati i počal divně a rozličně peněz dobývati a zvláště činěním křivd vdovám a sirotkům.*“ Proto proti němu Bůh vzbudil Zdeňka ze Šternberka a krále Matyáše. „*I ukázal Pán Bůh na něm, že každý zlořečený člověk, kterýž úfá v člověka a klade tělo rámě své a od Boha odstupuje srdce jeho. A prvotně na něho to Pán Bůh dopustil, že se protivil kněžím tábořským, kteříž světlejí pravdu boží zvěstovali nežli kněží Rokycanovi...*“ Tůma Přeloučský, který patřil k zakladatelské generaci bratří, napsal svůj spis o původu Jednoty bratrské téměř čtyřicet let poté, co byl zvolen jedním z jejích prvních kněží. Proč se jeho názor na krále Jiřího lišil od nazírání v té době již dávno zesnulého Řehoře i tradičního pohledu ostatních bratří není jasné (zajímavé ale je, že i Tůma rozvíjí motiv svedeného krále, viz Sokol, c.d., s. 54). Každopádně z tohoto svědectví pamětníka o počátcích jednoty hojně čerpali pozdější bratrští dějepisci.

ZUSAMMENFASSUNG

GEORG VON PODIEBRAD UND DIE BRÜDERGEMEINDE

Karolina Petrasová

In der Zeit, wann Georg von Podiebrad zum böhmischen König gewählt wurde, konsolidiert sich unter der Kanzel des M. Johann Rokycana in der Teinkirche eine Glaubensgruppe, die in die böhmischen Geschichte unter dem Namen Brüdergemeinde (jednota bratrská) eintritt. Auch die ersten Schritte zu ihrer Unabhängigkeit tun die Brüder mit dem Wissen des Königs, denn es geschieht auf seiner Lititzer Herrschaft, wo sich die Mitglieder der Gemeinde mit seiner Bewilligung niederlassen können.

Der König wird gleichzeitig der unmittelbare Initiator der ersten Verfolgung der Brüdergemeinde in den Jahren 1460-1463, womit er seinen Willen um Erfüllung seiner geheimen Krönungseids demonstrieren wollte. Darin er versprach, dass im Königreich keine Ketzer gelitten werden. Obwohl diese ganze Aktion nur als bloße Demonstration ausklingt, tritt Georg in Geschichte als ein abgesagter Feind und grimmiger Verfolger der Brüder.

In der zweiten Verfolgung der Brüdergemeinde 1468-1471 engagierte sich König Georg wahrscheinlich nicht persönlich, er war mit dem Krieg mit dem Herrenbund und mit Mathias von Ungarn beschäftigt, und auch vor der päpstlichen Kurie brauchte er nichts zu demonstrieren, weil die Versöhnung mit Rom nicht mehr auf der Tagesordnung stand. Paradox wesentlich aktiver bei dieser zweiten Persekution war der, dem die Brüder nach ihren eigenen Worten am meisten vertrauten, nämlich M. Johann Rokycana. Im Herbst 1467 erwählte die Brüdergemeinde eigene Priester und so trennte sich definitiv von der utraquistischen Kirche ab. Da die Brüder demonstrativ die letzten Bande mit den Utraquisten zerrissen, wurden eine Sekte und konnten nicht mehr geduldet werden, besonders vom obersten kirchlichen Vertreter im Land. M. Rokycana gibt einen Pastoralbrief heraus, darin er sich von den Brüdern öffentlich lossagt und seine Schäfchen warnt, damit sie sich von diesen Irrgläubigen vom rechten Weg nicht abbringen lassen. Das öffentliche Vorlesen des Briefes in den Kirchen rief zwar eine Welle der Feindschaft gegenüber den Brüdern heraus, die offizielle Verfolgung gewann aber keine dramatischen Formen. In Folge der zweiten Persekution starben wahrscheinlich sechs Brüder, was angesichts der Menge der Brüdergemeinden in Böhmen und auch in Mähren überraschend niedrige Zahl ist.

Alles spricht dafür, dass wir in dieser Zeit kaum ein Land finden, wo sich die Jagd auf Ketzer so gemäßigt bemerkbar machte. Erst später schuf die Brüdertradition eine Legende von einer Menge der Brüder mit der Marterkrone. Dadurch wollte diese Legende die Anknüpfung der Brüdergemeinde an die Urkirche demonstrieren. Zum Teil dieser Tradition wird am Anfang des 16. Jahrhunderts auch der König-Tyrann, der hart die Erwählten Gottes verfolgte.